

660 yıllık birikimiyle

7. ÜSKÜDAR

sempozyumu

1352'den bugüne şehir

380 - 573

**III. BÖLÜM
BELEDİYECİLİK VE SİYASET**

382 - 416

Üsküdar'daki Bazı Yer Adlarının Onomastiği ve Dil Bilgisel Açıdan Değerlendirilmesi
Ali ŞEYLAN

417 - 438

Dünden Bugüne Doğancılar Caddesi
İbrahim YILDIRIM
Nihan KALAĞAN YILDIRIM

439 - 462

Üsküdar'da Bazı Yer Adları Üzerine İncelemeler
Mehmet Akif CEYLAN

463 - 468

Hollanda İle Türkiye İlişkilerinin 400 Yılında Üsküdar İle
İlgili Hollanda Arşivlerinde Bulunan Belgeler
Mehmet TÜTÜNCÜ

469 - 484

Osmanlılarda Buharlı Gemi-Kent, İnsan İlişkisi: Yakınçağda Vapurların Üsküdar Kenti
Ve Toplumunu Üzerinde Yol Açtığı Değişim (1847-1910)
Levent DÜZCÜ

485 - 496

On Altıncı Yüzyılda Üsküdar ve Civarında Şarap İle İlgili Hukuki Uygulamalar
M. Akif ERDOĞRU

497 - 509

Kanuni Dönemi İsyanları Sürecinde (1525-1527)
Üsküdar Mahkemesine Yansıyan Davalar
Temel ÖZTÜRK

510 - 515

XIX. Yüzyılın Ortalarında Üsküdar'da Belediye Hizmetleri
Abdullah BAY

516 - 573

Üsküdar Kentiçi Ulaşım Tarihi
Akın KURTOĞLU

KANUNİ DÖNEMİ İSYANLARI SÜRECİNDE (1525-1527) ÜSKÜDAR MAHKEMESİNE YANSIYAN DAVALAR

Temel ÖZTÜRK

ÖZET

1525-1527 yılları arasında ikisi İstanbul'da ikisi de Anadolu'da olmak üzere dört önemli isyan hareketi vuku bulmuştur. Bunlardan İstanbul'daki yeniçeri isyanı 1525'te çıkmış ve alınan tedbirler sonucu bastırılmıştır. İstanbul'da huzuru ve halkın inancını sarsma yönünde gelişen bir başka olay 1527'de olmuştur. Molla Kâbız Meselesi olarak bilinen bu sorun Divan'ın ve padişahın tedbirleri ile ortadan kaldırılmıştır. Bunların dışındaki diğer iki isyan da Anadolu'da cereyan etmiştir. Peş peşe çıkan bu isyanların ilki Baba Zünnun ismiyle 1526'da diğeri de Kalender Çelebi ismiyle 1527'de meydana gelmiştir. Her iki isyan da askerî tedbirler sonucu zorlukla bastırılmıştır. Bildiride bu isyanlar hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra isyanlar sürecinde Üsküdar halkının durumunu tespit açısından mahkemeye yansıyan davalar değerlendirilecektir. Burada bilhassa halkın huzurunu bozucu ve isyanlarla ilgili olabilecek davalar dikkate alınacaktır. Bu açıdan isyanlardan ötürü halkın etkilenip etkilenmediği veya ne tür eğilimler içerisinde oldukları araştırılacaktır. Bu husus Üsküdar'ın Anadolu tarafında ilk menzil olması ve bir diğer açıdan da İstanbul'a çok yakın bulunması yönünde hem Anadolu hem de İstanbul'da meydana gelen isyan veya asayişsizlikler karşısındaki durumu da ortaya koyacaktır. Konuya ilişkin temel kaynağımız Üsküdar kadı sicilleri olurken dönemin kronikleri de gözden geçirilecektir.

GİRİŞ

İsyan hareketleri devlet yönetimlerini daha çok siyasî açıdan ilgilendirmesine rağmen toplumları da farklı noktalardan alakadar etmektedir. Aslında bu hareketler karşısında toplumun geliştirdiği tutumlar bir ölçüde devletin işleyişine de tesir etmekte ve böylece mevcut bir isyan hareketinin toplumun önemli dinamiklerini bozmasına izin vermeden bastırılmasına gayret gösterilmektedir. Zira sonuç sadece toplumsal bir olayla sınırlı kalmaz, siyasî boyutuyla devlet yönetimlerini de büyük ölçüde etkiler. Bu etkinin dairesel alanı da çoğunlukla isyanın yönetim merkezine uzaklığıyla doğrudan alakalıdır. Böylece İstanbul'da çıkan bir isyanın buraya en yakın noktası olarak Üsküdar'daki yankıları ile imparatorluk merkezine daha uzak olan Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde çıkan isyanların merkeze yakın olan yerleşim birimlerinden Üsküdar üzerinde bir etkisinin olup olmadığı

ğının incelenmesi hem bu isyanların boyutlarını hem de Üsküdar üzerindeki etkilerini göstermektedir.

Araştırma için tespit edilen isyanlar döneminde Üsküdar'ın durumunu izaha yönelik kaynakların başında Osmanlı merkezî yönetiminin ürettiği kayıtlar gelmektedir. Bunlar içerisinde tarih araştırmacılarına birçok açıdan bilgi aktaran siciller hayati derecede önemlidir. Böyle bir çalışmada sicilleri haliyle dönemin kronikleri takip etmektedir. Bu kaynaklar bize sürecin hem siyasi hem de toplumsal boyutunu görme imkânını sağlamaktadır. 1525-1527 yılları arasında çıkan bu isyanların değerlendirilmesine yönelik Üsküdar sicilleri nezdinde tam 3 adet sicil gözden geçirilmiştir. 4, 5 ve 6 numaralı sicillerde bilhassa isyanların toplumu etkileyebileceği açıdan mahkemeye yansımış davalar incelenmiş ve bunların bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Bir diğer önemli kaynak olan dönemin kronikleri doğal olarak siciller kadar konu hakkında net bilgiler sunmamaktadır. Zira bu kaynaklarda konunun sadece siyasî boyutu yani isyanların gelişme ve bastırılma süreçleri dile getirilmektedir. Yine de siyasi yönüyle ve belki sosyal açıdan da bazı bilgiler bulunur ümidiyle kronikler gözden geçirilmiştir. Bunlar arasında dönem için bize bilgi veren en önemlileri İbrahim Peçevî'nin tarihi¹ ile Celal-zâde Mustafa Efendi'nin eseridir.² Açıkçası bu kaynaklardan isyanların bilhassa siyasî süreçteki tüm safhasını tespit edebilmekteyiz.

İsyanların Tarihi Arka Planı

Çalışma dönemi içerisindeki isyanların ilki 1525'te cereyan eden yeniçeri isyanıdır. Aslında bu isyan Osmanlı tarihindeki ikinci büyük yeniçeri isyanıdır.³ İsyana başlamadan önce Sadrazam İbrahim Paşa Mısır'daki Ahmet Paşa'nın isyanını bastırma amacı yanında hem askerî hem de mülkî alanda bazı ıslahatlar yapmak üzere burada bulunuyordu. Padişah ise kışı geçirmek için Edirne'ye gitmişti. Padişah ve sadrazamın merkezden uzaklaşması yeniçerilerin üzerindeki maddi ve manevi otoritenin de zayıflamasına sebep oldu. Bilhassa savaşı geçiren bir zaman zarfında ganimetten olan mahrumiyetlerini bahane ederek ocakta başlayan kaynaşma aslında İbrahim Paşa karşıtlarının sinsî bir çalışmasıydı. Onlar padişah ve sadrazamın İstanbul'daki yokluğundan istifade ederek yeniçeriler üzerinde kolaylıkla tesirli olabildiler. Edirne'deki padişah yeniçeriler arasındaki kaynaşmayı haber alınca hemen bulunduğu yerden ayrıldı. Ancak İstanbul'a girmeden Kâğıthane ve Terkos civarında avlanmaya devam etmek istemesi yeniçerilerin ayaklanmasına ve dolayısıyla isyanın başlamasına vesile oldu.⁴ Ayaklanma sırasında isyancılar Vezir Ayas Paşa ile Defterdar Abdüsselam Çelebi'nin evlerini, gümrüğü, Sadrazam İbrahim Paşa'nın saray eşyasını ve Yahudi mahallesini yağmaladılar. Buna binaen hemen İstanbul'a giden padişah askere bir miktar para dağıtarak tahrikçilerden Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa ile diğer bazı kimseleri idam ettirip asayişini sağlamış oldu.⁵

Çalışma dönemimizin ikinci isyanı, 1526'da⁶ Baba Zünnun adındaki bir Türkmen etrafında toplanan asilerin başlattığı isyan faaliyetidir. Süğlün (Süklün/Sülünöğlu) Koca ile birlikte de anılan bu isyanın çıkış nedeni bir arazi tahriri sırasında yapılan haksızlığa dayanmaktadır.⁷ Buna göre Bozok (İçel) Sancakbeyi olan eski sadrazamlardan Hersek Ahmet Paşa-zâde Mustafa Bey'in tahrir emrini uygulayan Kadı Muslihiddin ile kâtibi Mehmet'in açık haksızlıkları görülmektedir. Bunların adaletsiz uygulamaları neticesinde patlama noktasına gelen ve halkı ateşleyen olay, tarlasına iki yüz akçe gibi ağır vergi konan Süğlün Koca adlı ihtiyarın itirazı ve bu itiraz sonucunda sakalının kesilmesi oldu.⁸ Bu olay sonrasında Süğlün Koca ile oğlu Süğlün Şah Veli ve Baba Zünnun önderliğinde Türkmen aşiretleri ayaklandı. Önemli bir isyan olarak gelişen bu harekette asiler kadıyı, kâtibi ve sancakbeyini öldürmeleri yanında üzerlerine gönderilen Karaman Beylerbeyi İskender Paşa-zâde Hürrem Paşa'yı da mağrurane hatası sonucu mağlup ettiler.⁹ Bunun üzerine Amasya'da bulunan Rum (Sivas) Beylerbeyi Hüseyin Paşa isyanın bastırılması noktasında kendi birlikleri ve civardan Dulkadir, Maraş ve Malatya askerleriyle asilerin

üzerine yaptığı harekâta Höyükli yakınlarında Türkmenleri geri çekilmek zorunda bıraktığı gibi Baba Zünnun'u da öldürdü.¹⁰ Ancak etrafa dağılan ve geceleyin tekrar toparlana asiler Hüseyin Paşa ordugâhına saldırarak paşanın yaralanıp Sivas'a kaçmasına ve burada yarası dolayısıyla ölmesine sebep oldular. Bu gelişmeler neticesinde Diyarbekir Beylerbeyi Hüsrev Paşa yetişip asilerin tamamını kılıçtan geçirdi.¹¹

Anadolu'da çıkan bir başka isyan bir yıl sonra yani 1527 yılında meydana geldi.¹² Bu isyan Hacı Bektaş-ı Velî'nin torunlarından Kalenderoğlu isimli bir asi tarafından çıkarılmıştır.¹³ Şah Kalender veya Kalender Çelebi olarak da bilinen bu asinin önderliğinde çıkan isyan aslında Osmanlı merkezî yönetiminin Kalenderî zümrelere karşın uyguladığı siyasetin bir gerekçesi olarak Ehl-i Sünnet dışı olan bu grubun, siyasî tercihlerini Şîf-Safevî propagandası yanına kullanmaları dolayısıyla meydana gelmiştir.¹⁴ Kalenderoğlu, bu dönemde Bektaşî Zaviyesi'nin şeyhi oluşunu da kullanarak isyan bayrağı altında birkaç bin derviş, abdal ve kalender ile hayli bir insan güruhunu toplamıştı. Mohaç Seferinden dönmekte olan padişahın yokluğu da isyan için önemli bir fırsat oldu.¹⁵ Padişah isyanı haber aldığı anda önce Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa'yı, İstanbul'a vardığında da Sadrazam İbrahim Paşa'yı görevlendirdi. Karaman'dan Maraş'a kadar yayılan bu isyanın ilk çatışmasında sadrazamın görevlendirdiği Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa ile Karaman Valisi Mahmud Paşa'nın kuvvetleri bozguna uğradı.¹⁶ Böylece asilerin kendilerine güveni gelmesi yanında sayıca da artmış oldular.¹⁷ Bunun üzerine sadrazam hemen asiler üzerine hareket edip, isyancılarla mücadele öncesi bazı siyasî tedbirler aldı. Bunlar içerisinde belki de en önemlileri önceki çatışmada yenilen ve firari olan askerleri isyancıların üzerine gidecek yeni askeri birlik arasına almaması ve isyancıların önemli bir güruhunu oluşturan Dulkadirli kitlesinin iyilik ve çeşitli vaatlerle uzaklaştırılması oldu.¹⁸ Neticede Dulkadirli birliklerin ayrılmasıyla Kalenderoğlu yanında çok az bir kesim kaldı. Sadrazam İbrahim Paşa geri kalan isyancıların ortadan kaldırılması için kendi bile tenezzül etmeden saray çaşnigirlerinden Bilal Mehmet Ağa ve Deli (Divâne) Pervane komutasında görevlendirdiği askerlerle Başsız denilen yerde Kalenderoğlu da dâhil olmak üzere asilerin tümünü kılıçtan geçirtti.¹⁹

Çalışma dönemimiz içerisinde yukarıda ana hatlarıyla belirtilen Anadolu'daki isyanların dışında son isyan hareketi, daha doğrusu halkın inancını sarsabilecek bir fitne ve fesat hadisesi 1527 yılında İstanbul'da meydana geldi.²⁰ Tarihçiler arasında Molla Kâbız Me-selesi olarak bilinen bu hadise padişahın kulağına gelecek kadar toplum içerisinde etki göstermiştir. Aslen İranlı olup İstanbul'da ilmiye sınıfına mensup bulunan Molla Kâbız vaktinin çoğunu meyhanelerde geçiren ve sözünü pervasızca söyleyen biriydi.²¹ Kendisi Hz. İsa'nın (a.s.) Hz. Muhammed'den (s.a.v.) üstün olduğunu söyleyip bunu çeşitli fikirlerle halka ispat etmeye çalışarak dini bir fesat çıkarmıştı.²² Osmanlı toplumunda bilhassa İstanbul gibi merkez ve seçkin toplum kesimi arasında Hz. İsa'ya (a.s.) olağandan fazla bir ağırlık veren farklı bir Müslümanlık anlayışı olarak (İsevî Müslümanlık) ortaya çıkan bu fitnenin kurucusu Molla Kâbız olarak bilinmektedir.²³ Zamanla ilim adamı oluşunu da kullanarak bahsi geçen fikirlerini Müslümanlar arasında yaymış ve bir müddet sonra İstanbul bu olayla çalkalanmaya başlamıştır. Haliyle İslam'ı yönetim politikasının temeli yapmış bir imparatorluk merkezinde bu fikirler vaziyetin vahametini göstermekle birlikte mesele, Molla Kâbız'ın yakalanarak Divan-ı Hümayuna getirilmesine vesile oldu.²⁴ Divan kâtibi olarak konuya bizzat şahit olan Celâl-zâde Mustafa Çelebi olayı detayıyla aktarmakta ve bu konunun incelenmesi için Sadrazam İbrahim Paşa'nın Rumeli Kazaskeri Fenarî-zâde Muhyiddin Çelebi ile Anadolu Kazaskeri Kadiri Çelebi'yi görevlendirdiğini bildirmektedir.²⁵ Divan toplantısı sırasında Molla Kâbız'ın ifadesi ve savunması karşısında kazaskerlerin bilimsel olarak çok fazla etkinliği olmadığı gibi Molla Kâbız'ı idama mahkûm etmelerine kızan sadrazam onların acizlikleri karşısında Divanı dağıtmak üzere iken kafes arkasından toplantıyı izleyen padişah duruma oldukça hiddetlenip konunun

müftü ve İstanbul kadısı huzurunda ertesi günü Divan'da tekrar görülmesini emretti.²⁶ Ertesi gün toplanan Divan'da Müftü Kemal Paşaoğlu Şemseddin Ahmed (Şeyhülislam İbn Kemal) ve İstanbul Kadısı Sadeddin karşısında tüm iddialarının şer'i ve bilimsel açıdan çürütüldüğünü gören Molla Kâbız müftü ve kadı tarafından kendisine yapılan Ehl-i Sunnet itikadına daveti kabul etmediğinden idam edildi.²⁷

İsyanlar ve Üsküdar

İsyan hareketlerinin coğrafi sınırlarını, hareketin boyutu yani bir başka ifade ile asilerin sayısı ve niteliği yanında toplumsal dinamikleri harekete geçiren sosyal içerikler etkilemektedir. Meseleye tarihi bir incelleme bakacak olursak her hangi bir bölgede çıkan isyanın bir başka bölgeye veya isyan merkezinden oldukça uzak noktalara ulaşması dönemin iletişim ve ulaşım imkânlarıyla doğrudan alakalıdır. Ancak bundan kastımız her hangi bir bölgede çıkan isyandan devlet merkezinin haberdar olmadığı anlamını çıkarmak değildir. Zira devletin en önemli görevleri arasında olan reaya ve berayanın güvenliğinin sağlanması yanında bilhassa kendi otoritesinin tesisi açısından isyanlardan bilgi sahibi olması ve müdahale etmesi kaçınılmazdır. Haliyle devletin merkezi açısından isyanlar bir tehdit unsuru oluştururken toplumun tabii hayatı seyri açısından da bir değişikliği işaret etmektedir. Ancak gerek isyan bölgelerinin gerekse isyandan uzak olan yerlerdeki toplumun bu isyanlardan etkilenmesi daha ziyade sosyal dinamiklerdeki etkileşimi harekete geçirebilmesine bağlıdır. İşte bu husus sağlandığı takdirde isyanın herhangi bir bölgeye uzak veya yakın olması çok da önemli değildir. Böylece isyanların değerlendirilmesi tamamen bu minval üzere bölgesel veya ulusal olarak nitelendirilir. Burada hem mevcut isyanların bölgesel veya ulusal olma niteliğini ortaya koyabilme hem de Üsküdar'daki halkın bundan etkilenme sürecinin işlenmesi açısından konu önem arz etmektedir.

Üsküdar coğrafi bölge olarak inceleme yaptığımız tarihi isyanların ikisine uzak (Baba Zünnun ve Kalenderoğlu İsyancıları) diğer ikisine de yakın (Yeniçeri İsyancıları ve Molla Kâbız Meselesi) bir konumdadır. Aslında merkezde çıkan ve yukarıda bahsettiğimiz iki isyanın Üsküdar'a yakınlığı tartışılır niteliktedir. Zira her ne kadar günümüzde Üsküdar İstanbul sınırları içerisinde belirtilirse de aradaki denizin mevcudiyeti geçmişte ulaşımı çoğu zamanlar olumsuz etkilemiştir. Belki bu açıdan bakılırsa Anadolu yönündeki kara ulaşımının ilk durağı olan Üsküdar, uzak olarak nitelendirdiğimiz ve böyle telakki ettiğimiz isyan bölgelerine daha yakın duruyor gibidir. Böylece Üsküdar'ın bu yöndeki isyanlardan etkilenmesi belki isyanın sosyal ve idari dengeleri bozma yönündeki niteliği kadar devletin bu isyanlara müdahalesi açısından ordunun Üsküdar'a nakledilmesi ve buradan harekâtın gerçekleştirilmesi şeklinde de olmaktadır. Zira Üsküdar Anadolu yönündeki isyanların bastırılmasında ilk askerî üstür.²⁸ Zaten incelediğimiz isyanlar içerisinde dönem hakkında bilgi veren tarihi bir eserden elde edebildiğimiz veriye göre Kalenderoğlu İsyancıları (1527) sırasında Üsküdar sahrasında toplanan askerinin bir mahşer yerini canlandırdığı bilinmektedir.²⁹ Haliyle bu kayıt isyanın boyutunu da ortaya koymaktadır. Ayrıca kaynaklarımız arasında yer alan kroniklerde sadece Kalenderoğlu İsyancıları hakkında bu bilginin yer alması diğer isyanlara nazaran bu isyanın önemini ve boyutunu göstermektedir. Öte yandan bu tür bilgilerin dönemin mahkeme kayıtları olarak nitelendirilen kadı sicillerinde yer almayışı hem bu isyanın hem de araştırmaya konu olan diğer isyanların halk nezdindeki yaklaşımını da bir nebze izah etmektedir. Ancak bu izahın tam olarak tespiti dönem içerisindeki (1525-1527) sicillerin tamamının incelenmesiyle anlaşılabilir. Zira o dönem içerisinde Üsküdar halkının sergilediği davranış ve eğilimler hüccet ve ilamlarıyla en geniş boyutu yönünde sicillere yansımıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi 1525-1527 yılları arasında Üsküdar'a ait üç sicil yer almaktadır. Bunların bir tanesi transkript edilerek tıpkıbasımıyla birlikte yayınlanmıştır.³⁰ Diğer

ikisi tamamen Osmanlıca olan orijinal metin üzerinden incelenerek isyanların Üsküdar halkı üzerinde bir etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. İsyanların Üsküdar üzerinde var olabileceği bir etkisi yukarıda da bahsedildiği gibi mevcut sosyal dinamiklerin bozulması veya değişmesiyle mümkün olabilmekte ve bu süreç yöneticileri de yakından alakadar etmektedir. Siciller üzerinde yaptığımız incelemelerde doğrudan isyanlara atıfta bulunan bir sosyal hareket veya asayişsizlik izlerine rastlanılmadı. Ancak her ne kadar isyanların doğrudan ismi zikredilmese de bu isyanlar zamanında Üsküdar mahkemesine yansıyan güvenlik dışı tutum ve fiiliyetler bir başıboşluğun veya toplumsal bir çözülmenin izlerini de göstermektedir. Bu açıdan Üsküdar sicilleri döneme ilişkin isyanların ruhuyla yani asayişsizlik ve eşkıyalık faaliyetleri yönündeki tutumlarla ilgili birçok davayı içermektedir.

İsyanlarla doğrudan ilgili davalar nezdinde öncelikli olarak güvenlik yanında toplumun huzurunu tehdit edici ve kamu düzeni ile ahlâkını bozucu olanları dikkate almak icap eder. Bu yönde Üsküdar sicillerinde adam öldürme, yaralama, hırsızlık, cinsel suçlar, hakaret, darp, adam kaçırma, halkın huzurunu bozucu hareketler, sarhoşluk ve tartışma cinsinden davalar dikkate alınmış ve oranlarıyla da değerlendirilmiştir. Bunlar içerisinde isyana yol açıcı veya böyle bir fiiliyatı destekleyici faaliyetler mukabilinde eşkıyalık olarak da nitelendirilebilecek cinsten olan adam kaçırma, adam öldürme, gasp, halkın huzurunu bozucu hareketler önem arz etmektedir. Haliyle eşkıyalık tarzı bu tutumlar ve yukarıda değinilen diğer kanunsuz hareketler Üsküdar halkının dönem içerisindeki eğilimlerini ortaya koymaktadır. İşte bu nokta üzerinde yapılacak bir tespit, daha doğrusu bahsi geçen suçlara yönelik tablo ve istatistikî açıdan değerlendirmeler konunun amacına ışık tutmaktadır. Siciller üzerinde yapılan araştırmalarda bahsi geçen davalar arasında mahkeme kayıtlarına yansıyan en fazla dava cinsi darptır. Darba yönelik 20 dava konusu tespit edilmiştir. Bunların yıllar itibariyle dağılımı da eşittir. Davalardan 10 tanesi Müslümanlar, 3'ü Müslüman-zimmî, diğer 7'si de zimmîler arasında meydana gelmiştir.³¹ Ayrıca yaralamalar da aslında birer darp olayını içerdiğinden bu davalar içerisinde değerlendirilmiştir. Böylece darp olayları hem kendi içerisindeki tutumlar hem de bu tür yaralama vakalarıyla eşkıyalık hareketleriyle bağdaşmaktadır. Eşkıyalık yönündeki darp eğilimleri belki doğrudan dönem içerisindeki isyanlarla bağdaşmasa da, isyan fiiliyatının temel anlayışı veya ruhuyla yakından alakalıdır. Zira bu tür davranışlar takip edilip cezalandırılmazsa rahatlıkla bir başkaldırı ve isyan sürecine dönüşebilir.

Tablo 1: 1525-1527 Yıllarında Üsküdar Mahkemesi'ndeki Darp Konulu Davalar

Davanın Konusu	Tarihi	Sicillerdeki Yeri
Murad'ın Tüccar Yorgi bin Nikola'yı bıçakla yaralaması	1525	Sicil No: 4, s. 11
Samandıra Köyü'nden Can Veli bin Vasvar'ı Veli bin Ahmed'in darpla livata eylemesi	1525	Sicil No: 4, s. 12
Marinedis bin Nikola'nın Veysi bin Mehmed'i kazanla darp eylemesi	1525	Sicil No: 4, s. 13
Kohora'nın Avdeki bintü Manol'u darp ettiği	1525	Sicil No: 4, s. 17
Meliken bin Mehmed ile Ali bin İlyas'ın içkili iken meyhanede birbirlerini darp etmeleri	1525	Sicil No: 4, s. 20
Hamza bin Abdullah'ı döven Şahbali bin Ahmed'in tazir olunması	24 Ocak 1525	Sicil No: 5, s. 16
Deli Arap Abdullah'ın Seferşah'ı yaralaması	9 Şubat 1525	Sicil No: 5, s. 18
Seyyid Ahmed bin Kara Ali'nin Yusuf bin Hamza tarafından dövülmesi	29 Haziran 1525	Sicil No: 5, s. 53

Yusuf bin Hamza'nın Seyyid Ahmed tarafından dövülmesi	29 Haziran 1525	Sicil No: 5, s. 53
Birbirlerini darp eden Veysi bin Evrenos ile Memi bin Hacı'nın tazir olunması	3 Eylül 1525	Sicil No: 5, s. 69
Yani bin Mele'nin Aleksî bin Manol'un karısını darp etmesi	15 Aralık 1525	Sicil No: 4, s. 16
Tere bin Yorgi'nin Mihail bin Yani'yi darp ederek parasını çalması	9 Temmuz 1526	Sicil No: 4, s. 27
Hereke Dona Köyü'nde Kethüda Yorgi'nin Levent Mihail bin Dimitri'yi şiddetle darp etmesi	11 Ağustos 1526	Sicil No: 4, s. 28
Bulgurludan Hüseyin bin Ali'nin zevcesi Cemile bintü Mürüvvet'e zina isnadı noktasında İsa bin Hasan'ın evinde ne aradığı sorulduğunda İsa'nın kendisine darp ile kast eylediğinde kocasının gelip İsa'ya küfrettiği ve bunu İsa'nın reddetmesi	11 Ağustos 1526	Sicil No: 4, s. 28
Gebze'de İlyas bin Hızır, Ahmed bin Murad, Memi bin Sungur vs. bazı kişilerin içkiden dolayı fesat çıkarıp yaralanmalara sebep olmaları	6 Ekim 1526	Sicil No: 4, s. 4
Bazı zimmîlerin Yeniçeri Hüseyin bin Abdullah'ı darp etmeleri	30 Mart 1527	Sicil No: 4, s. 73
Manol veled-i Yani ile Nikola veled-i Yani arasındaki hırsızlık ve darba yönelik anlaşmazlığın sulha bağlanması	29 Haziran 1527	Sicil No: 4, s. 85
Hızır bin Hüsnü'nün Mustafa bin Abdullah'ı yumrukla darp etmesi	1527	Sicil No: 4, s. 96
Kartal Köyü'nde Manol veled-i Divrici'nin Manol veled-i Bostancıyı el taşı atıp darp etmesi	22 Ekim 1527	Sicil No: 6, s. 3
Manol veled-i Bostancı'yı darp eden Manol veled-i Divrici'ye 1 akçe hüküm tespiti	22 Ekim 1527	Sicil No: 6, s. 3

Üsküdar'daki kanun dışı uygulamalar içerisinde darptan sonra en fazla rastlanan vakalar hırsızlıktır. Hırsızlık davalarının hemen hemen tümü yargılamalar sonucu suçun işlendiğini göstermektedir. Bunlar içerisinde sadece birkaç esnafın dükkânından çalınan çeşitli mallar için hırsızlıkla suçlanan Hasan bin Abdullah yapılan araştırma sonucu suçsuz bulunmuş ve beraat ettirilmiştir.³² Yine buna benzer bir hırsızlık töhmetiyle alakalı suçlamada Börekçi Veli, Mustafa bin Abdullah'ı mahkemeye getirtip hırsızlıkla suçladığında şahitlerle Mustafa'nın suçu olmadığı anlaşıldığından serbest bırakılmıştır.³³ Bunların dışında Üsküdar'da cereyan eden hırsızlık vakaları gerek kefil tespiti gerekse hırsızlığın sabiti şeklinde sicillere kaydedilmiştir. Ancak bunlar arasında hem darp hem de soygunla alakalı bir vaka söz konusudur. Bu olayda Mihail bin Yani, Hereke Dona Köyü'nden gelirken Tere bin Yorgi'nin kendisini darp ettiğini ve üzerindeki 200 akçeyi aldığı sicile kaydettirdi.³⁴ Toplam 16 hırsızlık davasından 12 tanesi Müslümanlar, biri Müslüman-zimmî, diğer üçü de zimmîler arasında vuku bulmuştur. Üsküdar'da yapılan hırsızlıklarda genellikle eşya, giysi, para, at ve altın-gümüş gibi değerli madeni eşyalar çalınmıştır.³⁵ Haliyle bu hırsızlık vakalarının isyanlarla bir bağlantısı olduğu veya bu yönde Üsküdar halkının olumsuz etkilendiği kesin olarak söylenemez. Çünkü davaların dağılımlarına yıllar itibarıyla bakacak olursak; 1527 hariç diğer iki yılda birkaç tane gibi az sayıda hırsızlık olayının gerçekleştiği, bunun da bir toplum içerisinde ferdi girişimler nezdinde doğal karşılanması gerektiği anlaşılır. 1527 yılında ise hırsızlık vakası sayısında bir artış olmuştur. Burada 1527'deki Kalenderoğlu isyanı için ordunun Üsküdar'a geçişi

göz önünde bulundurulursa, isyan dönemine veya bir önceki isyanlara (yeniçeri ve Baba Zünnun) tekabül eden bu artışın manidar olduğu düşünülebilir.

Tablo 2: 1525-1527 Yılları Arasında Üsküdar Mahkemesinde Görüştülen Hırsızlık Davaları

Davanın Konusu	Tarihi	Sicillerdeki Yeri
Katırcı Mahmud bin İbrahim'in hırsızlıkla suçlanan Bursalı Münevver'e kefil olması	28 Ocak 1525	Sicil No: 5, s. 17
Hamza bin Hüdaverdi'nin camiden kilim, kaliçe ve seccade çalması	8 Mayıs 1525	Sicil No: 5, s. 42
İskender bin Abdullah'ın, Deniz bin Münevver'in eşinin evinden yağ çalması	7 Haziran 1525	Sicil No: 5, s. 43
Ayaksız Arap Abdullah'ın yaptığı hırsızlıkta Hacı Lütfi'nin ortaklığı olup-olmadığı	19 Ağustos 1525	Sicil No: 4, s. 20
Sefer bin Mehmed'in, Mehmed bin Hamza ve Ayşe bintü Hayreddin' ait bazı değerli eşyaları çalması	10 Haziran 1526	Sicil No: 4, s. 4.
Tere bin Yorgi'nin Mihail bin Yani'yi darp ederek parasını çalması	9 Temmuz 1526	Sicil No: 4, s. 27
Yeniçeri Mehmed'in giysilerinin çalınmasıyla alakalı Memduh, Ağzı Eğri Ali ve Köroğlu Eğri Ali suçlanıp bunlardan ikisinin yakalanıp ellerinde giysileri olmadığından 3700 akçeye sulh olunması	5 Aralık 1526	Sicil No:4, s. 45.
Ahmet Bey bin Mustafa Bey, kılıcını Yorgi'nin çaldığını şahitlerle sicile kaydettirmesi	19 Ocak 1527	Sicil No: 4, s. 56
Hacı Mustafa bin Arap İbrahim, Vildan bin Mustafa'nın eşyasını çaldığını sicile kaydettirmesi	5 Nisan 1527	Sicil No: 4, s. 77
Üsküdar'dan bazı kişilerin hırsızlıkla suçladıkları Hasan bin Abdullah'ın serbest bırakılması	5 Nisan 1527	Sicil No: 4, s. 79
Hasan ile Hamza'nın at ve katır çaldıklarını kabul etmeleri	5 Nisan 1527	Sicil No: 4, s. 79
Yusuf oğlunun 5000 akçe çaldığının tespit edilmesi	3 Haziran 1527	Sicil No: 4, s. 96
Manol veled-i Yani, Nikola veled-i Yani'yi çuvallarını çalmakla suçladığında Nikola'nın, çuvalları verdiğini ve sonra da Manol'un kendisini darp ettiğini söylemesi üzerine aralarındaki anlaşmazlığın sulha bağlanması	29 Haziran 1527	Sicil No: 4, s. 85
Halil bin Şaban'ın yağız katırını çalan kişinin tutuklanması	13 Ağustos 1527	Sicil No: 4, s. 99
Manol veled-i Peder hırsızlıkla suçlandığında çaldığı iddia edildiği eşyaları yolda bulduğunu ve sattığını sicile kaydettirmesi	31 Ağustos 1527	Sicil No: 4, s. 102.
Mustafa'nın değirmenlerden dört çuval buğday çalması	23 Aralık 1527	Sicil No: 6, s. 15

Öte yandan bir bölgede kanunsuz eğilimlerde artış olup-olmadığını cinsel suçlardaki trendi takip ederek de görebiliriz. Hatta bu suçlar, tarafların rızası olmaksızın özünde şiddeti içerdiğinden doğrudan bir darp ve eşkıyalık faaliyetini de işaret etmektedir. Sicillerde rastladığımız kadarıyla cinsel suçlar içerisinde zina, ırza tecavüz ve homoseksüellik söz konusudur. Zina davalarının çoğu suçlamadan ibarettir. 9 davadan oluşan cinsel suçların tümü Müslümanlar arasında vuku bulmuştur.³⁶ Yıllar itibariyle dağılımlarına bakacak olursak, hırsızlık vakalarında olduğu gibi 1527’de bir artış olduğunu görürüz. Ancak bu suçların muhtemelen isyanlarla doğrudan bağlantılı olmayıp ferdi girişimler sonucu ortaya çıktığı aşikârdır. Yine de 1527’de bir artışın olması sosyal dengede bir başıboşluğun olduğunu göstermektedir. Zira zina gibi vs. İslâm hukukunca yasaklanan bu suçların tamamının Müslümanlar tarafından işlenmesi düşündürücüdür.

Tablo 3: 1525-1527 Yıllarında Üsküdar Mahkemesi’ne Yansıyan Cinsel Suçlara İlişkin Davalar

Davanın Konusu	Tarihi	Sicillerdeki Yeri
Veli bin Ahmed’in, Samandıra Köyü’nden Can Veli bin Vasvar’ı darpla livata eylemesi	1525	Sicil No: 4, s. 12
Selcük bintü Ahmed’i zina ile suçlayan eşi İskender bin Abdullah’ın tedip edilmesi	26 Nisan 1525	Sicil No: 5, s. 35
Bekir Halife bin İshak’ın, eşinin karnındaki çocuğu kabul etmemesi (liân)	22 Mayıs 1525	Sicil No: 5, s. 68
Bulgurludan Hüseyin bin Ali’nin zevcesi Cemile bintü Mürüvvet’e zina isnadı ile İsa bin Hasan’ın evinde ne aradığı sorulduğunda İsa’nın kendisine darpla kast eylediğinde kocasının gelip İsa’ya küfrettiğini söylemesine karşın İsa’nın bunu reddetmesi	11 Ağustos 1526	Sicil No: 4, s. 28
Zina kastı ile Mustafa bin Ahmed’in evine geldiği iddiasını inkâr eden Patisçi’nin daha önce böyle bir töhmetinin olmadığına dair Müslüman ahalinin yemin etmesi	5 Şubat 1527	Sicil No: 4, s. 63
Kapıcı Ahmet Ağa, Üveys bin Keşayiş’i İsmail’in hatunu ile töhmetli olduğu gerekçesi ile cürm ödemesini istediğinde Üveys’in inkârının sicile kayıt olunması	1527	Sicil No: 4, s. 69
Kapıcıbaşı Ahmet Ağa’nın İsmail’in hanımının töhmetine ilişkin iddiayı İsmail’in inkâr etmesi	2 Nisan 1527	Sicil No: 4, s. 70
Kapıcıbaşı Ahmed Ağa’nın adamı olan Hasan Bey bazı kişileri mahkemeye getirip Memi bin Mehmed Mustafa’ya livata eylediklerinden cürüm ödemelerini istemesi halinde bunların inkârı üzerine töhmetin sabit olup sicile kaydedilmesi	2 Nisan 1527	Sicil No: 4, s. 70
Subaşı Timurhan’ın Üsküdar’da bazı kadınların Kâtip Hamza bin Abdullah’a evlerinde zina yaptıklarını tespit ve sicile kaydettirmesi	5 Mayıs 1527	Sicil No: 4, s. 89

Osmanlı Devleti, bahsi geçen suçların cezalandırmasında bilhassa merkezde Hanefi hukukuna göre hareket etmekteydi. Bu yönde Hanefi hukuku ve İslam kaidelerine göre Müslü-

manların sarhoşluk verici şeyleri içmesi veya kullanması yasaktı. Zira bu kamu düzenini bozucu bir tutum sergilerse sarhoşluk sonucu işlenen suçlar zimmîlerde de cezasız kalmıyordu. İşte Müslümanlar arasında toplumun huzurunu bozucu ve fitne fesada yol açan³⁷ bir başka suç içki nev'inden bilhassa şarabın kullanılması sonucu oluşan sarhoşluktu. Bu şekildeki davranış bir ölçüde kişilerin kendi nefislerine göre hareket etmeleri noktasında düşünüleceği gibi yukarıda da değindiğimiz üzere İsevî yönelimi başlatmış olabileceği sorusunu da akla getirebilir. Zira Müslümanlar arasında yasak olan böyle bir suçun işlenmesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Bu yönde 8 davanın sicillerde bulunması bu tezi bir nebze de olsa güçlendirmektedir. Bilhassa bu davaların 1527 yılında artış göstermesi bu yıldaki Molla Kâbız hadisesiyle konuyu bir nebze de olsa irtibatlandırmaktadır. Yukarıda verdiğimiz izahata göre bu şahıs meyhanelerden çıkmayan sarhoş biri olup bu yönde İsevî eğilimleri artırmaktaydı.

Tablo 4: 1525-1527 Yıllarında Üsküdar Mahkemesi'nde Görüşülen İçki ve Sarhoşlukla İlgili Davalar

Davanın Konusu	Tarihi	Sicillerdeki Yeri
Müsaafir Mehmed bin Abdullah'ın sarhoş olduğu için cezalandırılması	22 Mayıs 1525	Sicil No: 5, s. 68
Sarhoş olan Siyah'ın Ahmed bin Hasan'a küfretmesi	Haziran 1525	Sicil No: 5, s. 43
Gebze'de İlyas bin Hızır, Ahmed bin Murad, Memi bin Sungur vs. bazı kişilerin içkiden dolayı fesat çıkarıp yaralanmalara sebep oldukları	6 Ekim 1526	Sicil No: 4, s. 4
Hüseyin bin Abdullah'ın sarhoş olduğundan cürm uygulanması	1527	Sicil No: 4, s. 68
Abdi bin Mehmed'in şarap içmesi	7 Mart 1527	Sicil No: 4, s. 71
Şarap içen Koca Hüsnü'ye had cezası verilmesi	1527	Sicil No: 4, s. 80
Üsküdar Emmini Timurhan bin İsmail tarafından mahkemeye getirilen Üveys bin Evrenos'un şarap içip kötülükte bulunması	25 Ekim 1527	Sicil No: 6, s. 5
Şaban bin Hasan'ın şaraptan ötürü sarhoş olması	27 Aralık 1527	Sicil No: 6, s. 19

Üsküdar'daki halkın isyanlardan etkilenip etkilenmediğini anlayabilmek için kendi aralarındaki tartışmaların cinsine ve nasıl sonuçlandığına da bakmak gerekir. Zira bir biriyle sürekli tartışan bir toplum mu, yoksa tartışmalarını sulha taşıma nezaketini gösteren bir toplum mu mevcut? Bu yöndeki davaları incelediğimizde sayılarının pek de fazla olmadığını gördük. Ayrıca 6 davadan 5 tanesinin sulh ile sonuçlanması sorumuzun ikinci boyutunun ağırlıkta olduğunu ve bu yönde toplum dinamiklerinin kendisini muhafaza ettiğini görmekteyiz. Zaten dava çeşitleri günlük mevcut olaylar çerçevesinde cereyan etmesi yanında bir ikisi hariç diğerleri Müslümanlar arasında meydana gelmiştir. Yıllar itibarıyla yukarıdaki davaların aksine niza ve sulh davalarında 1526'da bir artışın olması, bahsi geçen davaların genel bir fotoğrafına yansıyan görüntüden niza ve sulh davalarını ayırmakta ve kendi içerisinde doğal bir gelişimin sonucu olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır.³⁸

Tablo 5: 1525-1527 Arası Üsküdar Mahkemesi'ndeki Niza ve Sulh Davaları

Davanın Konusu	Tarihi	Sicillerdeki Yeri
Hamza bin Ağca'nın annesinin Yakup bin Ahad'ın köpeğinin ısırması sonucu ölmesi üzerine aralarındaki tartışmanın sulh olması	23 Şubat 1525	Sicil No: 5, s. 19
Nerdibanlu Zaviyesinin beratlı şeyhi Derviş Hızır ile köy halkı arasında anlaşmazlık çıkması	9 Nisan 1525	Sicil No: 5, s. 21
Sâre bintü Mehmedî'nin mirasçısı Elif bintü Mehmed ile vâsi Hoca Abdullah'ın anlaşmazlığının sulh olması	27 Şubat 1526	Sicil No: 5, s. 33
Mihail bin Yorgi'nin Amil Üveys ile Tüten bin Abdullah'ı bıçakla darp etmesinden ötürü aralarındaki meselenin sulha bağlanması	27 Ekim 1526	Sicil No: 4, s. 35
Ayn bintü Hızır'ın vekili olan Ahmed bin Mehmed ile Molla Zikir bin ... (silik) arasındaki bağ nizamının sulha bağlanması	10 Haziran 1526	Sicil No: 4, s. 2
Manol veled-i Yani, Nikola veled-i Yani'yi çuvallarını çalmakla suçladığında Nikola'nın, çuvalları verdiğini ve sonra da Manol'un kendisini darp ettiğini söylemesi üzerine aralarındaki anlaşmazlığın sulha bağlanması	29 Haziran 1527	Sicil No: 4, s. 85

İncelenilen davalar içerisinde Üsküdar halkının açıkça eşkıyalık sergilediği tutum adam öldürme ile kendini göstermiştir. Bu hareket eşkıyalıkla açıktan bağlantılı olduğundan isyanlarla ilgili olarak bazı düşünceleri akla getirmektedir. Ancak siciller içerisindeki dava sayısına ve içeriklerine baktığımızda bunların gerek Anadolu'da gerekse merkezde çıkan isyanlarla doğrudan bir alakasının olmadığı rahatlıkla söylenilebilir. Zira 3'ü Müslüman ve ikisi zimmîler arasında olan 5 dava daha çok ferdî hesaplaşmanın bir sonucu gibi görünmektedir.³⁹ Öte yandan bu tür davaların çoğunun 1527'de olması, yukarıdaki davaların sosyal yapı üzerindeki izlerine yansıyan bir parçanın tamamlayıcısı gibi de görünmektedir.

Tablo 6: 1525-1527 Yıllarında Üsküdar Mahkemesi'ne Yansıyan Adam Öldürme İle İlgili Davalar

Davanın Konusu	Tarihi	Sicillerdeki Yeri
Maktül Yorgi bin Nikola'nın katillerinin tespiti ve siyaset olunması için subaşıya teslimleri	15 Nisan 1526	Sicil No: 4, s. 4
Tutlu Köyü'nde maktul bulunan Bülent Ahmed'in katilinin bulunamaması	8 Aralık 1526	Sicil No: 4, s. 46
Silahtar zümresinden Kasap Ali bin Abdullah'ın bir Arap Kulu tarafından öldürülmesi	31 Mayıs 1527	Sicil No: 4, s. 90
Çengelköy'den Luka, öldürülen kardeşi Mihailin katili olarak şüphe üzerine mahkemeye getirdiği şahısların serbest bırakılması	3 Haziran 1527	Sicil No: 4, s. 86
Kral Davut bin Abdullah'ın kölesinin Üsküdar'da asılı bulunması	3 Mayıs 1527	Sicil No: 6, s. 2

Üsküdar halkının kanun dışı davranışları nezdinde kayıtlarda birkaç dava ile zikredilen ve

isyanlar ölçüsünde pek de dikkate alınmayacak vakalar arasında hakaret, hapis cezaları, cürm ödenmesi ve gasp yanında adam alıkoyma belirtilmektedir. Bunlar araştırma dönemi içerisinde bir veya en fazla iki kez tekrar etmiştir. Haliyle buraya bilgi amaçlı alınmasına rağmen bu davalar kriterinde halkın isyan noktasında bir eğiliminin olmadığı da görülmektedir.⁴⁰

Tablo 7: 1525-1527 Yıllarında Üsküdar Mahkemesi'nde Görüşülen Hakaret vs. Asayiş Bozan Diğer Davalar

Davanın Cinsi	Davanın Konusu	Tarihi	Sicillerdeki Yeri
Gasp ve Adam Alıkoyma	Üsküdar'da Yusuf'un annesi ve kardeşini hapsedip, eşyalarına ve davalarına el koyan bazı kişilerin Dersaadete bildirildiği	24 Temmuz 1525	Sicil No: 4, s. 20
Hakaret	Mustafa bin Hamza'ya küfreden Mihail bin Yorgi'nin tazir olunması	3 Eylül 1525	Sicil No: 5, s. 69
Hakaret	Abdullah bin Mehmed'in Hakverdi'ye kâfir kırnal diyerek hakaret ettiğini inkâr etmesi	5 Mayıs 1527	Sicil No: 4, s. 87
Cürüm Ödenmesi	İne Beyi Yunus'un hanımı Dağcı İlyas'ın hanımının saçını kestiğinden cürüm ödemesi	20 Nisan 1527	Sicil No: 4, s. 110
Hapis	Serd Kâsım'ın hapse atılması	10 Mart 1525	Sicil No: 5, s. 20
Hapis	Mahmud bin Abdullah'ın Timurhan tarafından sorgusuz hapsedilmesi	25 Ekim 1527	Sicil No: 6, s. 5

Sonuç

İsyanlar günümüzde olduğu kadar tarihte de sosyal olgu açısından önemlidir. Hatta devleti meşgul eden en önemli faaliyetler arasında oldukları rahatlıkla söylenilebilir. İnsanların bu yöndeki hareketleri ekonomik durumlarını iyileştirme ve güç oluşturabilmenin bir yansıması olarak ortaya çıkan sosyolojik sebeplere bağlıdır. Ekonomik durumun iyileştirilmesi ve güç oluşturabilmek için girişilen sosyal faaliyetler her ne kadar doğal olsa da bunların kanun dışı yollardan sergilenmesi isyanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İsyanların doğmasındaki bu temel sebeplere hizmet eden birçok etken mevcuttur. Bunlar içerisinde kıtlık, savaş ve bilhassa yönetim mekanizmasının içerisinde bulunduğu durum da oldukça önemlidir. Zira yönetim, güvenliğin tesisi yönünde zafiyet gösterirse, bu durum halkın huzurunu tehdit etmekte, her türlü hareketin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Böyle durumlarda ferdi veya toplu eşkıyalıklar ile kanun dışı hareketler gözlenebilmektedir. Bunlardan sosyal sistemin dengelerini zedeleyen uygulamalar içerisinde en büyük tehdit unsurunu doğrudan isyanlarla bağlantılı olan eşkıyalık hareketleri oluşturmaktadır. İşte devletin merkezi bu hareketleri ve kanun dışı uygulamaları bir tehdit unsuru olarak algılamakta ve bunların büyümesine müsaade etmeden tedbirler almaktadır.

1525-1527 yılları arasında çıkan ve yukarıda değindiğimiz isyanlar devletin müdahale-

siyle tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bunların toplumu sosyal açıdan etkileme noktasında merkeze yakın olup Anadolu'nun kapısı konumunda olan Üsküdar'a yansımaları da siciller nezdinde aydınlatılmıştır. Buna göre; isyan dönemleri içerisinde Üsküdar'da halkın mevcut sosyal yapısını ve dolayısıyla asayiş bozucu davranış olarak bazı kanun dışı tutumların sergilendiği görülmüştür. Bunlar içerisinde en önemlileri şüphesiz sayıca fazla olarak mahkemeye yansıyan darp davaları idi. Araştırma dönemi itibarıyla yıllar açısından eşit dağılımı gösteren bu hareketler eşkıyalıkla bağlantılı faaliyetleri de göstermekteydi. Bu nedenle bilhassa bu davaların isyanlar zamanında Üsküdar halkı üzerinde olumsuz bir iz bıraktığı söylenilebilir. Bunun dışında yukarıda değindiğimiz davalar içerisinde isyanların halkı etkileme noktası açısından dikkate alınacak husus dava cinslerinin bir kaçı hariç diğerlerinin tamamının 1527 yılında artış göstermeleridir. Bu yıl, Kalenderoğlu isyanının çıkışıyla aynı olması veya önceki isyanların (Yeniçeri ve Baba Zünnun) hemen akabinde gerçekleşmesi Üsküdar halkının bu tarihlerdeki isyanlarla sosyal bir olgu açısından duygudaşlık kurduğunu göstermektedir. Ancak durum her ne kadar böyle olsa da araştırma dönemindeki diğer yıllarda cereyan eden bu vakaların birer ferdi olay olarak değerlendirilmesi yerinde olur kanaatindeyiz.

Netice olarak denilebilir ki; 1525-1527 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nda çıkan isyanlardan Üsküdar halkının doğrudan etkilendiğini ve bu yönde geniş çaplı, bilinçli bir kanunsuz hareket sergileyecek bir kitlenin oluştuğunu gösteren bir kayıt ne sicillerde ne de kroniklerde mevcut değildir. Zira sicillerdeki incelemelerimiz sonucu halkın normal günlük faaliyetlerini sürdürdüğü, bunları aksatacak herhangi önemli bir olayın kayıtlara yansımadağı görülmüştür. Sadece isyanların ruhuyla veya temel anlamıyla bağdaşacak ve büyük ölçüde ferdi çapta gerçekleşen kanun dışı olayların mevcut olduğu dile getirilebilir. Bunlar da isyanların çok az bir etkisini vurgulayabilir ama büyük ve geniş çaplı bir hareketi veya tutumu göstermez.

Dipnotlar

¹ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, c. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

² Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, haz. Funda Demirtaş, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009.

³ Yeniçerilerin ilk isyanları 1446 yılındaki "Buçuk Tepe Vakası"dır. II. Mehmet'in ilk hükümdarlığı sırasında, yeniçeriler paranın değerinin düşürülmesini bahane ederek ayaklanmış ve Şehabeddin Paşa'nın evini yağmaladıktan sonra Edirne'nin doğusunda bir tepeye çekilmişlerdir. İsyân, yeniçerilerin maaşlarına yarım (buçuk) akçe zam yapılarak yatıştırılmıştır. Ayaklanmanın asıl sebebi ise Çandarlı Halil Paşa'nın II. Murad'ı tekrar tahta geçirmek istemesi idi. Nitekim isyan karşısında genç hükümdarın zor duruma düşmesi üzerine, II. Murad Manisa'dan gelerek yeniden Osmanlı tahtına çıktı ve oğlunu da Manisa'ya vali olarak gönderdi. Bu isyan, yeniçerilerin daha sonraki tarihlerde sıkça rol oynadıkları hükümdar değişiklikleri sebebiyle iktidara, müdahale sürecinin ilk adımıdır. Bkz. Abdülkadir Özcan, "Buçuktepe Vak'ası", *DİA*, c. VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 343-344.

⁴ Baron Joseph Von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. III, Üçdal Hikmet Neşriyat, İstanbul t.y., s. 36.

⁵ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. II, TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 815-816.

⁶ Bu isyanın başlangıcı hakkında kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Uzunçarşılı, isyanın 1526'da geliştiğini ve 1527'de çıktığını ifade eder. Bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, TTK Yayınları, Ankara 1983, 4. bs., s. 345-346). Dönemin tarihi eserlerinden ise Peçevi Tarihi'ne göre isyanın 932 yani miladi olarak 1525-1526 yılında başladığı (Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, s. 90), Solakzade'ye göre ise 11 Ağustos 1527'de meydana geldiği (Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, haz. Vahid Çabuk, c. II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 151), güvenilir bir kaynak olması yanında tarihçiler tarafından isyanın tarihi olarak geçer kabul gören Tabakâtü'l-Memâlik'e göre de isyanın 28 Ağustos 1526'da başladığı belirtilir (Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 220).

⁷ İsyânın çıkış nedenine farklı bir açıdan yaklaşan Feridun Emecen, I. Tahmasb ile hız kazanan Safevi propagandasına devletin bazı yerel idareci ve memurlarının da yaptığı hataların eklenmesi sonucu Bozok bölgesinde kısa sürede bir ayaklanmanın meydana geldiğini vurgular (Feridun M. Emecen, "Kanuni Devri", *Doğuştan Günümüze İslam Tarihi*, c. X, Çağ Yayınları, İstanbul 1992, s. 328). Bu yönde farklı bir araştırmacı da bu isyanları çoğu tarihinin değerlendirmesi nezdinde ele almakta ve çiftçi-devlet görevlileri münazarası şeklindeki isyanlar olarak ifade etmektedir (Adel Allouche, *Osmanlı-Safevi İlişkileri*, Anka Yayınları, İstanbul 2001, s. 148).

⁸ İsyânın çıkmasında önemli bir etken olan Süğlün Koca'nın sakalının kesilmesi hakkında da kaynaklarda farklı bilgiler vardır. Bu yöndeki bir fiiliyatın Süğlün Koca'ya yapıldığı Peçevi Tarihi dışında diğerlerinde zikredilmektedir. Peçevi, Süğlün Koca'yı da Süllünoğlu olarak belirtmekte ve adamlarından birinin sakalının tıraş edildiğini söylemektedir. Bkz. Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, s. 91.

⁹ Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, s. 91; Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *a.g.e.*, s. 151; Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 220-222.

¹⁰ Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 223-226; Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, s. 91; Solak-zâde Mehmed Hemdemî, *a.g.e.*, s. 152.

¹¹ Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, s. 91-90.

¹² Kalenderoğlu isyanı olarak bilinen bu isyanın başlangıç tarihi diğer tarihçilerin aksine Peçevi'de 932 (1525-1526) olarak verilir (Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, s. 92).

¹³ Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 228-229.

¹⁴ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süflük: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 125, 129.

¹⁵ Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 229.

¹⁶ Bozgunluğun sebebini öğrenmek isteyen sadrazamın topladığı divandaki gelişmeleri Celâl-zâde eserinde aynen nakletmektedir. Bkz. Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 233-235.

¹⁷ Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, s. 93; Solak-zâde Mehmed Hemdemi Çelebi, *a.g.e.*, s. 155; Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 230.

¹⁸ Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 231; İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 347.

¹⁹ Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, s. 94; Solak-zâde Mehmed Hemdemi Çelebi, *a.g.e.*, s. 157; Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 232.

²⁰ Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, s. 95; Mustafa Cezar, *a.g.e.*, s. 870.

²¹ Mustafa Cezar, *a.g.e.*, s. 870. Solak-zâde Molla Kâbız'ın doğu tarafından Anadolu'ya geldiğini belirtir (Solak-zâde Mehmed Hemdemi Çelebi, *a.g.e.*, s. 157).

²² Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 238; Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, s. 95.

²³ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mühlidler (15.-17. Yüzyıllar)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 228-229.

²⁴ Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 238.

²⁵ Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, a.y.

²⁶ Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 239.

²⁷ Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 239-241; Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, s. 96; Solak-zâde Mehmed Hemdemi Çelebi, *a.g.e.*, s. 159-160.

²⁸ Mehmet İpşirli, "Anadolu İsyanlarının Üsküdar Ayağı", *Üsküdar Sempozyumu IV (3-5 Kasım 2006, Bildiriler)*, ed. Coşkun Yılmaz, c. II, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 91-106.

²⁹ Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 229.

³⁰ Yasemin Dağdaş, Zeynep Berktaş, Üsküdar Kadı Sicilleri, 5 Numaralı Defter, İSAM Yayınları, İstanbul 2010.

³¹ Bkz. Tablo 1.

³² Üsküdar Kadı Sicilleri (bundan sonra ÜKS), No: 4, s. 79.

³³ ÜKS, No: 4, s. 90.

³⁴ ÜKS, No: 4, s. 27.

³⁵ Konu ile ilgili olarak bkz. Tablo 2.

³⁶ Bkz. Tablo 3.

³⁷ ÜKS, No: 4, s. 4.

³⁸ Bkz. Tablo 5.

³⁹ Bunların konuları hakkında bkz. Tablo 6.

⁴⁰ Bu davalar için bkz. Tablo 7.